

1. SATIM AKDİ (عقد البيع)

1.1. Tanımı Ve Meşruiyeti

Satım akdi fıkıh literatüründe “bey’ akdi” olarak adlandırılır. “B-y-a” fiilinin mastarı olan “bey” kelime olarak mutlak mübadele (değiş-tokuş) anlamına gelir. Fıkıh kaynaklarında “bey” kavramı yerine kullanılan “şirâ” (شراء) kelimesi de böyledir. Mali olsun olmasın mutlak mübadeleyi (değiş tokuşu) ifade eder. Allah’ın mü’minlerin can ve malını cennet karşılığında satın almış olması (et-Tevbe, 9/111) ve inkar ehlinin dalaleti hidayet, azabı mağfiret karşılığında satın almalarında (el-Bakara, 2/175) gibi.

Terim olarak satım (bey’) akdi, “mütekavvim bir malı mülkiyet (temlîk ve temellük) tesis edecek şekilde mal ile değiştirmektir.”

Satım akdinin meşruiyeti kitap, sünnet ve akli deliller (ma’kûl) ile sabittir. Satım akdinin Kur’an’dan delili “Allah alış-verişi helal kıldı” [وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ] (el-Bakara, 275) ve “... rızanıza dayan ticaret olması hariç..” [إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ] (en-Nisa, 4/29) ayetleridir. Sünnetten delili ise, Hz. Peygamber nebi olarak gönderildiğinde insanlar alış-veriş yapıyorlardı, bu yaptıklarını onayladı ve kendisi de bizzat ve vekâlet yolu ile alış-veriş yaptı. Satım akdinin meşruiyeti üzerinde icmâ da oluştu. Satım akdinin meşruiyetinin akli (ma’kûl) delili ise, şiddetli ihtiyaçtır. İnsanlar başkasının elindeki ticari mallara, yiyeceğe, içeceğe muhtaçtırlar. Bunlara ulaşmanın alış-veriştten başka yolu yoktur; çünkü insanların yaratışında bulunan cimrilik ve mal sevgisi bir karşılık almaksızın onu başkasına vermeye mani olur. Bu durumda insanlar bir karşılık vermeye muhtaç olurlar. Bu durumda insanların ihtiyaçlarını gidermek için satım akdinin meşru olması zorunlu olur.

Hanefi fukahasına göre rüknu icab kabuldür. Diğer mezhepler rükün yerine unsur kelimesini kullanıyorlar. onlar ne derler? müşteri, mebi, bayi’ üçlü bir taksim yaparlar. sıhhat şartı, akdin taraflarının ehliyetidir. Bu nedenle ehil olmayan tarafından kurulan bir satım akdi kurulmuş (in’ikad) olmaz. Satım akdinin konusu (mahal) maldır; çünkü bu akit şer’an mal üzerinde kurulur. Satım akdinin hükmü ise, eğer şartsız bir satım akdi ise, satılan malda (mebi’) müşterinin; bedel üzerinde (semen) ise satıcının mülkiyetinin sabit olmasıdır.

1.2. Satım Akdinin Çeşitleri

1.2.1. Bedelin Türüne Göre Satım Akitleri

1.2.1.1. Mutlak Satım Akdi Bir tarafta mal bir tarafta bedel(para) varsa buna denir. klasik fıkhıta mala “mebi”; ödenen bedele ise “semen” adı verilmiş

1.2.1.2. Trampa (Mukâyada) Akdi Mukâyada, malın mal karşılığında satımıdır. Bu satım akdinde bedellerin her ikisi de maldır, nakit türü bir bedel yer almamaktadır.

1.2.2. Güveni Esas Alması Bakımından Satım Akdi İki şekilde kurulur.

1-güvene dayalı bir işlem olarak

2-pazarlık esasına dayalı satım akdi

21.2.2.1. Güven Esasına Dayalı Satım Akdi (Bey'u'l-Emâne)

Bir satım aktinde satıcı malının maliyetini açıklamışsa karşı tarafta buna güvenerek işlem yapmışsa bu akte **Bey'u'l-Emâne** denir.3 çeşitte olabilir.

- Murabaha satımı (bey'u'l-murâbaha):** Satıcının açıkladığı anaparaya (sermaye) belirli bir miktar veya oranda kâr konularak kurulan satım akdidir.
- Tevliye satım (bey'u't-tevliye):** Kâr veya zarar olmaksızın satıcının ifade ettiği anapara karşılığında kurulan satım aktidir.
- Vadîa satımı (bey'u'l-vadîa):** Satıcının açıkladığı anaparadan belirli bir miktar veya oran düşürülerek zararına kurulan satım akdidir.

1.2.2.2. Pazarlık Esasına Dayalı Satım Akdi (Bey'u'l-Musâveme)

Satıcının malın anaparasını (sermaye) söylemeksizin talep ettiği bedel üzerinden pazarlık usulüyle kurulan satım akdidir. Bu satım aktinde anapara ifade edilmediğinden dolayı taraflar güven esasına dayalı bir akdi kurmamışlardır.

1.2.3. Bedellerin (İvaz) Teslim Şekline Göre Satım Akdi

Bir mutlak satım aktinde bir mal bir de bedel olur. Ya her ikisi peşin veya her iki bedel vadeli ya da bedellerden bir peşin diğeri vadeli olur.Eğer her ikisi peşinse sorun olmaz caizdir.Eğer ikiside vadeliyse peyg.efendimiz yasaklamış. Eğer mal (mebî') peşin bedel (semen) vadeli olursa “nesîe akdi” olur.caizdir.2.durum ise Eğer bedel (semen) peşin mal vadeli olursa “selem akdi” olur.Bu da caizdir. Satım aktinde her iki bedelden birinin vadeli olması caizdir. Bedelin tamamı veya bir kısmı belirli taksitler şeklinde ileri bir vadeye ertelenmiş olabilir. Bu taksitlerin vadesi aylık veya yıllık şeklinde belirlenmiş olabilir. Taksitlerin miktarı eşit, artan veya azalan taksitler şeklinde düzenlemiş olabilir. Vadeli (nesîe) satımından zaman sebebiyle bedelde fazlalık caizdir. İslam hukukçuları zamanın bedelde bir payının olduğunu kabul etmişlerdir.

1.2.4. Geri Satın Alma Veya Yararlanma Şartıyla Satım Akdi

Bu başlık altında üç satım akdi türünden kısaca söz edeceğiz.

1.2.4.1. Bey' Bi'l-Vefâ (البيع بالوفاء)

Akde konu malın bedeli ödendiğinde eski sahibine geri verilmesi şartıyla yapılan satım aktidir.Önce adam kendi malını birine satıyor.Sonra diyor ki ben bu aldığım bedeli sana ödersem malımı bana geri verip satacaksın.diyerek bir anlaşma yapılmışsa biz buna beyul vefa diyoruz. Tarafların ileri sürülen şartlara vefa göstermeleri sebebiyle “vefa şartıyla satım” olarak adlandırılmıştır. Bu akde Hanefiler, “bey'u'l-caiz” ve “bey'u'l-muamele” adını da vermişlerdir. Malikiler, akde, “bey'u's-seniyya”, Şafiiler, “bey'u'l-uhde” ve “bey'u'l-emâne”, Hanbeliler ise “bey'u'l-emâne” adını vermişlerdir.

Bey' bi'l-vefâ, esasen niye ortaya çıktı? halkın finans ihtiyacını faize düşmeden karşılayabilmeleri için V. (XI.) yüzyıl Hanefî fakihleri tarafından geliştirilmiş bir akit türüdür.Bu akit nasıl oluyor?.krediye ihtiyacı olan taraf sahip olduğu bir malı, belirli bir bedel karşılığında satmakta; ancak taraflar müşterinin malı başkasına satmaması ve malın bedeli satıcı tarafından müşteriye ödendiğinde malın geri teslimi üzerinde anlaşmaktadırlar. Bu şekilde satıcı ihtiyaç duyduğu krediye ulaşmış olmakta, müşteri ise maldan yararlanmakta ve gelirini elde tutma hakkına kavuşmaktadır..Yani burda satıcı verdiği paraya karşılık ilave para talep etmiyor. ancak ne yapıyor O malı ele alıyor O maldan yararlanmıyor O malın yararı ona ait oluyor dolayısıyla bir kazanç elde etmiş oluyor.

Bu akit, satım anlamına gelen “bey'” lafzı ile kurulmasına rağmen hukuki mahiyeti üzerinde çeşitli tartışmalar meydana gelmiştir.

- a. Bir kısım hukukçuya göre bu akit, gerçekte alacağı teminat altına alan bir rehin akdidir. Bir adam Birine bir mal aldığı için borçluydu. Satıcı diyor ki sen ödeme yapmazsın vadeli almak istiyosun bana bir rehin ver. ona bir rehin veriyö satıcıda alıyo ondan sonra bir mal satımı yapıyor bunu kim söylüyor; Ebu'l-Hasan Alî es-Suğdî Alî Efendî, Seyyid Ebû Şücâ Ebu'l-Hasan el-Mâtûridî Necmüddîn en-Nesefî Bâbertî Şeyh Bedreddîn, Senhûrî ve Ömer Nasuhi Bilmendir. (Bunlar bu akit rehin aktidir. diyenler.) Onlara göre, akit esnasında “almak ve satmak” lafızlarının kullanılmış olması rehin olma vasfını ortadan kaldırmaz.
- b. Bir kısım hukukçu bu akdi, bir satım akdi kabul etmişlerdir. Bu görüşü İmam Necmüddîn en-Nesefî Kadîhân ve Semerkand fakihlerinden bazıları ile Zeylaî savunan başlıca ilim adamlarıdır. Bu görüşte olanların bir kısmı, tarafların, akit esnasında “malın başkasına satılmaması” ve “bedeli ödendiğinde iade edilmesi” şartlarını ileri sürmediklerini, bu şartları, akit kurulduktan sonra ilave ettiklerini kabul etmişlerdir. Normalde bunlar bişey alıp satıyorlar. akti böyle kuruyorlar. akti kurup kesinleştirdikten sonra iki ilave şart koşalım diyorlar.

1-“malın başkasına satılmaması”

2-bedeli ödendiğinde iade edilmesi”

Akit kurulduktan sonra fasit şart ilave etmenin Ebu Hanife'ye göre mümkün olduğunu söylemişlerdir. Bir satım aktidir. Sadece fasit şartlar ileri sürmüşler. Fasit şartlarla akit kurulduktan sonra ileri sürülebilir diyorlar. (Fasit şart taraflardan birine ilave yarar sağlayan şartlardı. hanefi ve şafilere göre fasit şart koşulduğunda satım da fasit olur.) Akit kurulduktan sonra akte zarar vermez diyorlar.

Bey' bi'l-vefâyı satım akdi kabul edenlerden bir kısmı ise, “malın başkasına satılmaması” ve “bedeli ödendiğinde iade edilmesi” şartlarının akit esnasında koşmuşlar. dolayısıyla fasit şart ileri sürülmüş oluyor. Bunun içinde akit fasit olur. demişler Akit fasit olunca her iki tarafın dilediği zaman akdi feshetme hakkına sahip olurlar. Müşteri malı kiraya verirse ücretini alabilir. Ancak satıcıya kiraya veremez; çünkü akit fasit olduğu için malı zaten ona geri vermesi gerekir. Satım aktidir diyenler iki görüştür. 1-satım akti sahihtir diyenler 2-satım akti fasittir diyenler Mesela adamın krediye ihtiyacı var. Bir kamyoneti var. Adam bu kamyoneti sana satayım diyor. Ancak ben parasını sana veririm bana geri vereceksin şeklinde anlaşıyorlar. Kamyonet karşılığında 15 bin para verir. Oda kamyoneti alır. O kamyonetle diyelim ki nakliyecilik yapar veya bir kişi tutar sen bununla nakliyecilik yap der. Ve de gelir elde eder. Yarara sahip olur. ister akit sahih olsun ister fasit olsun diğeri ne zaman parayı verecek kamyonetine sahip olacak burda iki tarafta yarar sağladı.

- c. Bazı hukukçular, bey' bi'l-vefâ'nın satım ve rehin akitlerinden oluşan bileşik bir akit olduğu görüşündedirler. Bunlardan bir kısmına göre, akit esnasında vefa şartının koşulmaması halinde akdin müşteri bakımından sahih akit; Al şu kamyonetimi bana 15 bin ver paramı verdiğim gün arabamı geri ver dese fakat akit esnasında söylemeyip sonra dese akit sahih kurulur. satıcı bakımından ise rehin akdi hükmündedir. Bey' bi'l-vefâ'nın bileşik (mürekkeb) bir akit olduğunu kabul edenlerden bir kısmı ise, akdin, sahih satım, fasit satım ve rehinden oluşan bir akit olduğunu kabul etmiştir. ,sahih satım, fasit satım ve rehin üçünün bileşiminden oluşan bir akit Müşterinin maldan faydalanma hakkının bulunması bakımından sahih satım akti gibidir. her iki tarafın akdi feshetme hakkının bulunması bakımından fasit satım akdi, Çünkü fasit akti her iki taraf fesedebiliyor. müşterinin malı başkasına satamaması, telef olması halinde borçtan düşülmesi ve hasar görmesi durumunda bu miktarda borçtan düşülmesi açısından ise rehin hükmündedir. Mecelle bu tercihi kabul etmiştir.

- d. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular ise, vefâen satılan malın mülkiyetin intikal etmemesi sebebiyle akdin bir satım akdi olmadığı görüşündedirler. Onlara göre bey' bi'l-vefâ, müşterinin vefaen satılan maldan yararlanması şartına sahip menfaat içeren bir karz akdidir. Menfaat şartı taşıyan karz akitleri ise ribalı bir işlem kabul edilir. Bu sebeple vefaen satım akdi (Bey' bi'l-vefâ) batıldır.

1.2.4.2. Bey' Bi'l-İstiğlâl (البيع بالاستغلال)

Bey' bi'l-istiğlâl, bey' bi'l-vefânın bir şeklidir. müşteri, satıcının malını tekrar kendisine kiralamak şartıyla vefaen satın almaktadır. Satıcının müşteriye vefaen sattığı malı tekrar kiralaması şeklinde gerçekleşir. Benim bir arabam var arabamı sattım ama o sattığım arabamı tekrar ondan aylığı 500 liradan kiraladım. Esasında vefaen satın aldığı malın gelirinden yararlanma hakkını elde eden müşteri, gelirini garantilemek veya satıcının talebini karşılamak için satıcıya kiralamaktadır. Bu şekilde bey' bi'l-istiğlâl, bey' bi'l-vefâ ve icare akdinin karışımından meydana geliyor. Hanefi ve Şâfiîler genel olarak bey' bi'l-istiğlâle cevaz verirken, Mâlikî ve Hanbelîler bu akdin meşruiyetini kabul etmezler.

Bu akde karşı çıkanlar, bey' bi'l-vefâya yönelttikleri eleştirilere ilave olarak bu akitte kişinin, rehin bıraktığı maldan yani kendi malından yararlanmak için kira ödediğini, bunun hukuken mümkün olmadığını söylemişlerdir. Demişler ki bu adam bu malı kendisi rehin bıraktı kendi malından da kira ödüyö dolayısıyla bu caiz değildir. Bey' bi'l-vefâyı, insanların kredi ihtiyaçları gerekçesiyle geçerli kabul edenler, aynı gerekçeyle bey' bi'l-istiğlâli de sahih kabul ederler. Bu akdi geçerli kabul edenler, kira akdinin malın tesliminden sonra yapılması gerektiğini söylerler. Bu akdi sahih sayan hukukçuların bir kısmı, taşınmazların teslim (kabz) alınmadan önce satımının caiz olduğundan hareketle bu şartı gerekli görmemişlerdir.

1.2.4.2. Bey'u'l-Îne (بيع العينة)

“Îne” (عينة) eşyanın iyisi anlamına gelir. Arapça 'da bir şeyi vadeli satın alan kişinin fiili “اعتان الرجل” cümlesiyle ifade edilir. Bey'u'l-Îne ise, satıcının, vadeli olarak yüksek fiyata sattığı bir malın satış bedelini teslim almadan müşteriden peşin olarak daha ucuza alması şeklinde gerçekleşen bir satım akdidir. Önce kamyonetinizi vadeli satıyorsunuz. Sonra malı teslim almadan peşin olarak daha ucuza satıyorsunuz. bu yolla ilavesi olan bir kredi elde etmiş oldu. Bu akdin birkaç gerçekleştirilme şekli bulunmaktadır: Bu şekillerden ilki müşteri satıcıdan vadeli olarak yüksek bir fiyata satın aldığı malın henüz bedelini ödemediği satıcıya daha düşük fiyata satmaktadır.

İkinci şeklinde, kredi (îne) talep eden kişinin huzurunda kredi verecek kişi üçüncü kişiden bir malı belirli bir bedel ile satın alır. Daha sonra bu malı kredi talep edene vadeli olarak daha yüksek bir fiyata satar. Müşteri vadeli satın aldığı bu malı ilk satıcısına sattığı bedel ile satar. Bu şekilde ilk satıcı aynı bedel ile malını almış olur. 3 kişi var nakit paraya ihtiyacı olan ali (müşteri)dükkan sahibi veli birde vedat var Bu kişi arada para verecek kişi. vedat dükkan sahibinden 3 bine aldığı buz dolabını ali ye vadeli 4 bine sattı. ali dükkan sahibine tekrar peşin 3 bine satıyor .dolayısıyla ali 3 bin liralık krediye kavuştu. öteki adama 4 bin borçlandı .yani ali 3 bine artı bin lira ilaveyle borç almış oldu.

Bu akdin üçüncü yapılaş şekli ise, kredi talep eden kişinin talebini karşılayamayan satıcı, bir malını vadeli olarak peşin değerinden fazla bir bedel ile kendisine satar .Mesela 4 bin liralık buzdolabını 5 bine sattı .bu malı peşin olarak daha düşük bedelle satabileceğini söylüyor. Kredi talep eden bu şekildeki işleme razı olur ve vadeli aldığı malı başkasına peşin olarak daha ucuza satar.bu şekilde krediye ihtiyacı olan peşin paraya kavuşmuş olur. Bey'u'l-îne'nin bu şekli Hanebelî uleması tarafından “teverruk” olarak adlandırılır. Onların ıstılahında teverruk, nakit ihtiyacını karşılamak için bir malı vadeli olarak satın alıp satıcıdan başka birine vadeli olarak daha düşük fiyata satmaktır. Bu işlemi, diğer mezhepler bey'u'l-îne

içerisinde ele alırlar. Bey'u'l-înenin bu şekli bazı Hanbelî fakihleri hariç tutulursa, İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından caiz görülmüştür.

Hanefî, Malikî ve Hanbelî hukukçular, birinci ve ikinci şekli ile bey'u'l-iyneyi caiz görmemişlerdir. Hanefiler bu görüşlerini, Hz. Aişe'den rivayet edilen bir haber ile riba şüphesinin oluştuğuna dair değerlendirmelerine dayandırmışlardır. Hz. Aişe'den gelen rivayette, Zeyd b. Erkâm'ın ümmü veledi olan cariyesi, Zeyd'den vadeli olarak 800 dirheme satın aldığı cariye peşin 600 dirheme kendisine sattığını Hz. Âişe'ye haber verir. Bunun üzerine Aişe, “Zeyd'e söyle, Tövbe etmezsen, Hz. Peygamber ile yaptığın cihadını boşa götürdün, Ne kötü şey satın aldın, ne kötü şey satın aldın” dedi. Hanefiler, Hz. Aişe'nin bu uyarısının, Hz. Peygamber'den duyduğu işlemi yasaklayıcı bir bilgiye dayandığını kabul etmişlerdir. Birde bedeller arasında faiz şüphesi var diyorlar

Bey'u'l-înenin caiz olmadığını kabul eden Malikiler, zahiren meşru görünen bu fiillerin ribaya sebebiyet verdiklerini söyleyerek sedd-i zerâi yoluyla akdin caiz olmadığı sonucuna varmışlardır Hanbelîler ise, vadeli satılıp peşin olarak geri satın alınan mal ile tarafların haram kılınan faize ulaşmak istediklerinin açık olduğunu söyleyorlar. Dolayısıyla işlem batıldır diyorlar. Şafîî hukukçular, akdin kuruluş ve sıhhat şartlarının bulunuşu, işlemin celî kıyasa uygunluğu ve fasit şart taşımaması sebebiyle zahiren caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bu işlemi tesis eden tarafların niyetinin, kendi beyanları dışında bilinemeyeceğini söyleyerek şekil şartları tamam olan akdi geçerli kabul etmişlerdir

1.3. Satım Akdinin Unsurları a- irade beyanı b-taraflar c-aktin konusu

1.3.1. Satım Akdinde İrade Beyanı

Satım akdi icab ve kabul ile kurulur. İcab ve kabul, sözlü (lafzi) olarak veya bu anlama gelen teatî yoluyla gerçekleşir. Hükmün bağlandığı rızayı gösteren bu delaletlere irade beyanı adı verilir.

İrade beyanın haberi değil, inşâî tarzda olması gerekir. Ne demek inşâî kurucu. Yani satım aktini kurmaya dönük olması lazım gelir. Satım aktinin gerçekleştiğini haber vermek nitelikli olmaması lazım gelir. Biz buna ihbari demiştik. İkincisi nasıl bir lafız kullanılacak? Kesinlik ifade edecek lafız olması lazım. Kesinlik ifade eden lafız Arapçada mazi kipi olarak kbl edilmiş. Şimdiki zamanla kurulan akitlerde kesinlik taşır. Satma veya satın alma anlamında kullanıldığı bağlamdan anlaşılan “bunun karşılığında razı oldum”, “şunun karşılığında sana verdim” ve “şunun karşılığında al” gibi ifadeler kinayeli lafızlar kapsamında değerlendirilir. Emir kipinin icab ve kabulde kullanılmasının mümkün olup olmadığı hususunda mezhepler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Mesela “şu malı bana sat” diyen kişi acaba satım aktini gerçekleştirir mi meselesi tartışılmış. Hanefi mezhebi emir cümleleri ile irade beyanın yapılamayacağını diğer üç Ehlisünnet mezheb bunun mümkün olduğunu kabul etmişlerdir. Hanefiler emir sigasının irade beyanında kullanılamayacağını, bu kipin vekâleti içermesine bağlamaktadırlar.

Hanefilere göre, “şu malı bana sat” diyen kişi sanki “bana vekâleten şu malını bana sat” demiş gibidir. Böyle olunca satıcı, müşteri adına vekâleten icabta; kendi adına da asaleten kabulde bulunmuş olmaktadır. Bu şekilde bir kişi akdin her iki tarafını üstlenmiş olmaktadır. Bir tek bunu nikahta kabul etmezler. Çünkü adam nikahta vekil olduğunu mutlaka söylemek zorunda. Fakat sonraki Hanefiler eğer şimdiki zamanla ilgili şu malı bana sat şeklinde bir emir siygasıyla yaparlarsa bunu kbl etmişlr. Emir kipi, ifadenin doğru anlaşılması için takdir edilmesi gereken bir anlam (iktizaen) ile irade beyanını (icab-kabul) gösteriyorsa, bu durumda da caiz demişlr. Örneğin, bir kişi birine “falan malını 1000 lira karşılığında benden sadaka

olarak ver” derse, sahih bir anlamın çıkması için “malını senden 1000 liraya satın aldım” ve “bu satın aldığım malı sadaka olarak ver” şeklinde anlaşılması lazım gelir.

İrade yüz yüze beyan edileceği gibi gıyabi olarak da yazışma, elçi gönderme, telefon gibi araçlarla da yapılabilir. Dilsizin özel işaretleri kurduğu akit sahihtir

Bir satım aktinde icab kabulün birbirine uygun olması gerekir.uygunluğuda 3 noktada olur.

1-Her ikisi de satım akti yapmak istediklerini beyan etmesi lazım gelir.

2- Her ikisi de aktin konusu olan malın tamamı üzerinde irade beyanı

3- Her ikisi de aktin konusu olan malın bir kısmı üzerinde irade beyanı koymuş olması gerekiyor.

Birisi malın yarısını alırken, diğeri gramını satıyorsa burda irade beyanı birbirine uygun düşmez. Mutlaka ne olması lazım? Burada akde konu olan kısım ne kadarsa o kısım ile ilgili her iki tarafında ortak irade beyanı etmeleri lazım gelir. Aksi taktirde akdin bölünmesi durumu söz konusu olur.

Âmânın satım akdinin tarafı olarak irade beyan etmesi caizdir.Hz. Ömer’in rivayet ettiği Habbân b. Munkiz hadisi bunun delilidir.

1.3.2. Satım Akdinin Konusu

Satım akdinin konusu maldır. Mala (**Mebi'**) denir.

1.3.2.1. Mal (Mebi')

Satım akdinin konusuna mal denir ki klasik fıkıh literatüründe buna “mebi” adı verilmiştir. Satım akdi bakımından mal, insanların örfünde alınıp satılan ve hukuken/şer'an kendisine kıymet atfedilen maddi eşya menfaat ve haklardır. İslam hukukuna göre mal, iktisadi değeri hukuken/şer'an tanınan eşya, menfaat ve haklardan oluşmaktadır

Kendilerinden meşru bir yol ile faydalanılan bir malı satmak caizdir. Bu nedenle köpek, pars/jaguar ve eğitilmiş olsun olmasın yırtıcı hayvanları satmak caizdir. Çünkü bu hayvanlar bekçilik ve avcılıkta kullanılmaktadır. Bunları satımı caiz olduğu için vasiyet lehdarının ve varisin mülkiyetine de intikal eder. Haşerât, yılan, akrep, keler, kirpi vb. satımı caiz değildir; çünkü bunlardan yararlanılmaz. Eğer kendilerinden gün gelir yararlanmak mümkün olursa yararlanmaktan dolayı satımı caiz olur.

1.3.2.1.1. Malın (Mebi'in) Belirli Olması

Satım akdinin konusu olan malda bilinmezliğin (cehalet) bulunmaması lazım gelir. Peki bir malda cehaletin olmaması nasıl ortadan kalkar? Kiyemi bir malsa kendisi gösterilerek veya işaret edilerek veya yerinin belirlenmesi yoluyla ortadan kalkar. Misli mallar ise yerinin gösterilmesiyle ayrılmasıyla ortadan kalkar. **Misli mallar cinsi, miktarı ve vasfının belirlenmesi ile muayyen hale gelir** bu mal artık ayn'a dönüşmüştür. Ayn'a dönüştüğü için başkası onun yerine ikame edilemez. O yüzden şöyle düşünüyorsunuz kıyemi mal zaten aynı bir mal misli malda ayrıştırılırsa(vasfı belirlenirse yeri gösterilirse) ayna dönüşür. Yalnız bazen ayn'a dönüştürülmeksizin sadece vasıfların belirlenmesi yoluyla mal meb'i belirli kılınır.

Mesela miktar belirlemede hangi ölçüleri kullanabiliriz? Bu durumlarda standart ölçülerin olduğu zamanlarda bu ölçülerin kullanılması esastır. Standart ölçülerin olmadığı zaman mesela bi taş bulunsa ve bu taş ağırlığındaki bir elmayı 3 liraya satıyorum dese veya o taşla ölçerek peşin işlem yapsa caiz olur mu? Caiz olur. Çünkü o taşın ağırlığını herkes öngörüyor. 3 liradır diyor ve tartıyor veriyor bu caizdir. Selem akdinde ise malın teslimi sonradan gerçekleştiği için miktarı bilinmeyen ölçü ve tartılar ile satılması caiz değildir. Malın teslim zamanına kadar bu tartı araçları helak olabilir.

Her bir ölçü (kafız) bir dirhemden olmak üzere bir yığın yiyecek (taam) satılırsa, (bu bir pirinç olabilir) Ebu Hanîfe'ye göre, yığında kaç ölçüğün olduğu ifade edilme (tesmiye) veya mecliste ölçülerek belirlenmedikçe, sadece yığının bir ölçüğü hakkında satış caiz olur. Mesela bir yığın fasulye satın aldınız diyelim kg 8 liradan. Ebu Hanife diyor ki sizin bu yaptığınız

sadece 1 kg üzerine yapılan satım aktidir. Niye gerisi üzerine kurulmamış Çünkü kaç kilo olduğu belli değil İmam muhammed ise hayır durum böyle değildir. Kişileri anlaşmazlığa düşürecek bir cehalet yok diyorlr. Bu aktin tamamı hakkında satımı caiz olur demişler. Ebu Hanife'ye göre "falan kişinin bütün dirhemleri benim üzerime borçtur" diyen bir kişinin ikrarı bilinmezlik söz konusu olduğundan bu ikrar geçerli olmaz icma ile bu kişi yalnızca bir dirhem borçlu kabul edilir. O halde yığında da aynı şey geçerli diyor.Ama öğrencileri diyor ki yığın bundan farklıdır.yığın mevcuttur o yüzden insanlar onu tartabilir.

Ebu Hanife, büyüklükleri farklı adedi mallar da dahil olmak üzere kıyemi malların birim fiyat esası ile tamamının satımını caiz görmez. Örneğin bir kişi bir koyun sürüsünü her koyun bir dirhemden olmak üzere satarsa, Ebu Hanife'ye göre satım akdi hepsi hakkında fasit olur Her arşını (zirâ') bir dirhem olmak üzere ve toplam kaç arşın olduğunu ifade edilmeksizin uzunluk ölçüsü (arşın) ile elbise satarsa satım akdi fasittir.. Büyüklükleri farklı adedi malların satımı da böyledir. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre bütün hakkında satış caizdir. Ebu Hanife'ye göre bu tür satışlarda esasen akit bire (en aza) döndürülür. Ancak burada satışa konu olan koyun ile elbise arasındaki farklılık (kıyemi oluşları) sebebiyle akit en azı hakkında da caiz olmaz. Bir yığının bir ölçeğinin satışı ise, yığını oluşturan mal arasında farklılık bulunmaması sebebiyle caizdir. Bu malların birimleri arasındaki farklılığın (tefavut) ihtilafa yol açabilmesi sebebiyle akdin konusu meçhul gibi olmuş olur. Eğer hacim ve ağırlığın yekûnünü veya sayının toplamını söylerse tamamı hakkında akit kurulmuş olur; çünkü bu şekilde cehalet ortadan kaldırılmış olur .Burda anlamamız gereken şey akdin konusunda cehaleti nasıl ortadan kaldıracaz meselesidir. Eğer burda bütünü belirlemişseniz birimi belirlemişseniz hiç tartışmasız burda cehalet yoktur. Burda cehalet olmayınca da problem ortadan kalkar. Mesela ben burdaki koyunların tamamını şu kadara alıyorum derse konu açık olduğu için problem yoktur.

Bir yığın yiyeceği, bin "kafız" (kg) olması şartı ile satın alan kişi, yığın ölçülüp daha az olduğu ortaya çıkarsa muhayyer olur; dilerse mevcudu bedeldeki hissesi oranına göre satın alır, dilerse satım akdini fesheder. Mesela adam 1000 kiloluk bi mal satın aldı ama 900 kilo çıktı. N'oldu burda ? 100 kiloyu tedarik edememiş oldu. Bu drmda akit bölündü. Kişinin de rızası zedelendi. Muhayyerliği ortaya çıkmış oldu.

Bir kimse bir elbiseyi on arşın (zira') olması şartı ile on dirheme veya bir araziye yüz zira' olması şartı ile yüz dirheme satın alır ve her ikisinin de eksik olduğu ortaya çıkarsa müşteri, bedelin tamamı ile malı satın almak veya akdi feshederek terk etmek arasında muhayyerdir. Yukardaki örnekte ; dilerse mevcudu bedeldeki hissesi oranına göre satın alır, dilerse satım akdini fesheder demiştik burda ise malı satın almak veya akdi feshederek terk etmek arasında muhayyerdir. Niye 2 ayrı hüküm? Yukarıdaki durumdan farklı olarak buradaki "zira'" malın birimi olmaktan ziyade "vasıf" niteliğindedir. Önceden elbiseler her biri birbirinden farklı kıyemi mallardı. Değeri de o büyüklüklerine göre verilirdi. Yine arazilerde kıyemidir. Her arazinin yeri, konumu, şartı, büyüklüğü vs. onun kıyemi özelliğidir Burda fiatı kadar para verip demeyip ya tamamını satın alır ya da akti fesheder dememizin sebebi klasik ulema diyor ki bu bir vasıf meselesidir.vasıf meselesi olduğu içinde ya alacaz bunu ya da akti fesh edecez Vasıf semende belirli bir hisseye sahip değil.ama bedelde bir yeri vardır ama bu yer belirli hisse değil dolayısıyla vasıfta bir hata olduysa ya fesedilir ya da kbl edilir.

Eğer bu mallar akitte ifade edilenden fazla çıkarsa fazlalık müşteriye aittir, satıcının muhayyerliği yoktur. Çünkü bu fazlalık, ifade edildiği gibi miktar değil, vasıftır.

Bir kimse yüz arşın (zira') miktarındaki bir ev veya hamamın on arşınlık kısmını satın alırsa bu satım akdi Ebu Hanife'ye göre fasittir. Ebu Hanife ise, zira'ın kendisiyle ölçülen şeyin adı olduğunu ve zira'ın kapsadığı şey için istiare yoluyla kullanılmıştır. Bu ise şâyi değil, muayyendir. Buradaki satışta ise satın alınan yer payın aksine malum değildir.Ne demek istiyor. Bu hamamın 10 m aldın diyelim Peki bu 10 m neresi giriş kapısının orda ki mi arka tarafın 10 m si mi neresi? Bunda bir cehalet var.o yüzden de olmaz.

Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise caizdir. Niye? Ben yüz m nin 10 m sini aldıysam aslında burda %10 almış oldum diyor. %10 dediğimize göre bu şeyi hisse olmuştur yani müşterek mülkiyet oldu yani her hissenin 10da 1 ini bu kişi satın almış olur.

Belirli olmayan bir ürünü (5 dönümlük şeftali bahçesinin meyvesi gibi) satıp belirli bir ölçüğünü satıştan istisna etmeyi Hanefi hukukçular, istisnadan sonra geri kalanın meçhul hale gelmesi sebebiyle caiz görmezler. Mesela şeftali bahçeniz var birisine dediniz ki bu seftali ağaçlarını sana sattım yalnız içinden 200 kilosunu alırım dediğinizde geride ne kadar bi ürün kaldığını bilmemezlikten dolayı bu satım caiz değil. Malikiler bunu caiz görmüşlerdir. Bir bahçenin ağaçlarındaki meyveyi satıp belirli birkaç ağacı istisna etmeyi ise caiz görmüşlerdir. tek başına akde konu olması caiz olan şeyin akitten istisna edilmesinin de caiz olmasıdır. Bu şekilde buradaki istisna hayvan satışında organlarını istisna etmekten farklı olur. Canlı hayvanın organlarını tek başına satmak caiz olmadığı gibi akitten istisna edilmesi de caiz değildir.

Hanefiler, başaktaki buğdayın ve kabuktaki baklanın, pirincin ve susamın satışını caiz kabul etmişlerdir. Şafiî ise yeşil baklanın, ceviz ve badem ve fıstığın ilk kabuğunda satılmasını caiz görmemiştir. Başaktaki buğdayın satışı hakkında da Şâfiî'den iki görüş aktarılmıştır. **Şâfiî, akdin konusunun kendisinde fayda olmayan bir şeyle gizli olduğu gerekçesine dayanmıştır.** Bu şekildeki satışı toprakla karışık altının satışına benzetmiştir. ne kadarı toprak ne kadarı altın bilinmez olduğu için cehalet söz konusu demiş. Hanefiler ise Hz. Peygamber'in hurmayı kızarınca, başağı beyazlaşınca kadar satmayı yasakladı. Bu aşamadan sonra ise yararlanılabilen taneyi satmak caizdir. Toprakla karışık altının satışının cinsi ile satışının caiz olmayışı riba şüphesi nedeniyledir. Yani topraktaki altın altınla satarsanız riba şüphesi olur altın değilde gümüş karşılığı satsanız ya da kağıt karşılığı satsanız caiz olur. Başak ve kabuktaki hububatın kendi cinsi ile satışı da riba şüphesiyle caiz değildir; çünkü başakta hububatın miktarı bilinmez.

Hanefilere göre yiyecek olarak veya hayvan yemi olarak faydalanılabilen meyvenin olgunlaşmadan satışı caizdir; çünkü bu durumdaki meyve mütekavvim mal kabul edilir. Eğer faydalanılabilir değilse mütekavvim mal olmadığından satışı caiz değildir.

Hanefi hukukçular mürûr hakkına konu olan yolun satış ve hibesinin caiz olduğunu, mesîl hakkının ise satışının caiz olmadığını kabul etmişlerdir. Niye? Çünkü mürur yolu hep aynı sabit kalırken mesîlin ise suyun aktığı bir yer olup azalıp çoğaldığı için meçhul olması olduğunu ifade etmişlerdir.

Malı teslim yükümlülüğü satıcıya aittir ölçü ve tartı masrafları satıcıya aittir. Bedeli (semen) teslim yükümlülüğü müşteriye ait olduğu için onu tartma ücreti de müşteriye aittir Bir satım aktinde bedel daha önce teslim edilir. Satıcı malı göstermekle bir adım attı diğer adımı müşteri atacak ki akit eşitlik esasına göre kurulsun.

Menkul bir malın kabzdan önce satımı caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber “kabzedilmeyen şeyin satımını yasakladı” Bu malın teslim alınmadan satımın yasaklanmasının sebebi telef olma ihtimalinin bulunması ve akdin malın tesliminin imkânsızlaşması sebebiyle infisah etmesidir. Bu şekilde ğarar oluşmuş olur. Mehir, muhala, kan bedeli hakkında yapılan sulhun bedeli ise teslim alınmadan tasarruf edilmesi caizdir. Çünkü bunda ğarar bulunmamaktadır.

1.3.2.1.2. Mebî'e Dâhil olan Şeyler

Bir satım akdinde, hukuki işlemin konusunu oluşturan mal ve eşyayla sıkı bir bağı olan şeyler ile örfen ve lafzen bu eşyanın kapsamına giren her şey akit esnasında ifade edilmese de akde dahildir.

Buna göre akdin konusunun kapsamını biri lafız diğer örf olmak üzere iki şey belirlemektedir. Akdin konusunu gösteren lafzın kapsamı, dildeki konuluğu ve kullanılışı ile tespit edilir. Bu bağlamda bir kişi Arapçada “dâr” olarak tabir edilen bir mülk satın alırsa evin binası ve arsası birlikte satışa konu olmuş kabul edilir. Çünkü “dâr” sınırları belirlenmiş bir arsa içerisinde ahır, tuvaleti ve ağaçları bulunan müstakil binadır. Zeytinlik satışında ifade edilmese de

zeytin ağaçları satışa dahildir. Çünkü dilde zeytinlik zeytin ağacı bulunan araziye verilen bir isimdir.

Mal ve eşyanın parçası/cüz'ü sayılan şeyler akde dahildir. Örneğin evin kilidi ve kilidin anahtarı, süt ineğinin emen yavrusu satılan şeyi parçası olması bakımından akde dâhildir. Mal ve eşyaya bitişik veya sıkı bir bağı olan şeyler akit esnasında ifade edilmese de akde dahildir. Bu bağlamda satılan bir evin kapıları, arazinin ağaçları akit esnasında belirtilmese dahi satışa dahil olur. Çünkü ağaçlar, arsaya sıkıca bağlı olan bina gibi araziye sıkıca bağlıdır. Bunun gibi evin gömme dolapları, iç bahçesi, sokağa açılan yolu da satışa dâhildir.

Satılan şeye (mebi') sıklıkla bir şekilde bağlı olmayan ve örfe mebi'nin cüzü sayılmayan şeyler ise akit esnasında belirtilmemişse akde dâhil değildir. Satılan arazide mevcut olan ekin, ağacın üzerindeki ürün, ev satışında gömme olmayan dolaplar, kanepeler vs. akit esnasında ifade edilmemişse akde dahil değildir. İfade edilirse akte dahil olur.

Mebîye bağı olarak dâhil olan şeyler için semen arttırılmaz. Mesela bir bahçe satın alınız üzerinde ev var o da ona dahildir. fiat arttırılmaz Dolayısıyla bu parça teslimden evvel çalınsa, tazmin gerekmez. Akid anında zikredilen şeylerin akde dâhil olacağı tabîdir. Akidden sonra, kabzdan evvel mebîde hâsıl olan semereler ve fazlalıklar müşterinindir. Dolayısıyla satılan hayvanın kabzdan evvel doğan yavrusu müşterinindir.